

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Tapti tuo,
kas esi

J aunų žmonių emigracija – šios dienos didžioji Lietuvos bėda. Paradoksas, kad nemaža dalis jų išvyksta į Airiją, o juk ariai kažkada taip pat masiškai traukė kitur. Kas nutiko, kad taip apsisvertė airių gyvenimas? Prieš kokius penkerius metus, dar tada, kai Lietuva nebuvo įstojusi į Europos Sąjungą, vyko tarptautinė mokslinė konferencija Vilniuje ir, pamenu, klausiau to paties vieno pagyvenusio airių profesoriaus. Supratau vieną – jie sugebėjo išnaudoti Europos Sąjungos fondų teikiamas galimybes, sumaniai susiedami juos su intelektiniu sociumo potencialu, investuodami juos į naujausių kompiuterinių technologijų šuolį.

Lietuvoje daug diskusijų vyksta dėl to, kas turi skirstyti iš Europos Sąjungos fondų atkeliavusius pinigus, tačiau trūksta vizijų, kaip jie bus panaudojami. Jeigu jie bus neatsakingai iššvaistyti – mus prakeiks būsimos kartos. Ir būsime to verti. Jokiomis saldžiomis giesmėmis nesustabdysime išvykstančiųjų. Tik ekonominiu stebuklu. Siūlau įtempti visas jėgas ir pažadinti snūduriuojantį politinį atsakingumą ir ekonominį konstruktivumą.

Kažkada buvau išsigandusi, kad negrįš iš Amerikos ten išvykęs mokytiis mano sūnus. Tada man po ranka pakliuvo britų istoriko, civilizacijų tyrinėtojo Arnoldo Toynbee daugiatomis Istorijos tyrimas. Suradau ten vieną idėją, kurią parašiau ir sūnui, ir kurią kartoju visiems į užsienį vykstantiems savo studentams: išėjus iš savos aplinkos ir susidūrus su svetimais veiksniais, žmogaus kūrybingumas turi tendenciją kauptis ir didėti. Tačiau jis išsiskleidžia tik tada, jei išėjusysis sugrįžta. Jei negrįžta, jo energija paskęsta pasaulio neapibrėžtume. Tapti tuo, kas esi, išskleisti savo potencinę galią ir poveikį aplinkai gali tik toje aplinkoje, iš kurios išėjai. Ankstyvoji gyvenimo patirtis, susikaupusi santykių istorija neišdildomai įsirėžia į mūsų asmenybės vidinę erdvę. Ekonominė gerovė neišsemia visos žmogaus poreikių skalės. Asmenybėje slypi galinga potenciali ir troškimas būti pripažintam bei reikalingam kitiems. Jei ji nerealizuojama, vieną dieną gali įstrigti pats savyje. Niekur nebūsi toks reikalingas, kaip tarp savo žmonių.

Jūratė Baranova

Baltoji knyga. – Dominicus lituanus, Vilnius, 2008

Merkinės – Subartonių debesys.

Genoefos Černiauskienės nuotr.

SENTIMENTALUS
ATSISVEIKINIMAS

Ak sudievu pamok ir sudie
neskaudėki širdie neskaudėki
tuoj visi traukiniai pajudės
nuriudės geležinkelio bėgiais

ak pamok atsidusk ir sudie
ak sugniaužusi rankoj skarelę
tuoj visi traukiniai nuriudės
į nežinomą laiką ir kelią

tad sudievu pamok ir sudie
gal ir tau kuri bėgi į priekį
atsigrėžus atgal suskaudės
kad kažką vis palieki palieki

Antanas A. Jonynas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Jūratė Baranova. Tapti tuo, kas esi • 2-as psl. Astrida Petraitytė. Sugrįžtantys mūsų didieji, šįkart – Petras Klimas • 3-as psl. Lidija Šimkutė. Žydingi saulė. Eilėraščiai • 4-as psl. Meno aukštybių siekiančioji. Dailininkų pleneras, skirtas Unei Babickaitei-Graičiūnei/ Astrida Petraitytė. Šiometė preliudija Thomo Manno festivaliui – sąlytis su *genius loci* • 5-as psl. Algimantas Žemaitaitis. Po penkiasdešimties metų. Prisiminimai (2) • 6-as psl. Algis Vaškevičius. Knyga apie lietuvių kančias tremtyje išleista anglų kalba Australijoje • 7-as psl. Jonas Kairevičius. Mamikė virė muilą • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: T. Manno festivalis Nidoje • Dvikalbės L. Šimkutės poezijos knygos „Baltos vaivorykštės/ White Rainbows“ recenzija

Sugrįžtantys mūsų didieji, šįkart – Petras Klimas

Astrida Petraitytė

Valstybės atkūrimo 100-metis mūsų neištiks nei kaip netikėtumas, nei kaip vienadienė akcija. Tai liudija jau ne vienas šimetis renginys, primenantis mums ir pačią 1918 m. Vasario 16-ąją, ir ėjimą link šios istorinės dienos.

Atsinaujinusi Nacionalinė M. Mažvydo biblioteka išties yra tapusi daigafunkciniu kultūros centru, ir vienas iš jos veiklos barų – reikšmingos istorinės (greta, meninių) parodos, eksponatus ir iš savų fondų ištraukiant, ir iš kitų šaltinių pasitelkiant.

Liepos 4 d. iškilmingai – nugriaudėjus saksofonisto Petro Vyšniausko „fanfaroms“ – pristatyta paroda „Petras Klimas: visada ieškojau Lietuvos“. (Kiek anksčiau surengta Juozui Urbšui skirta paroda, kurią, deja, pražioplinau).

Petras Klimas (1891–1969), Vasario 16-osios signataras, tarpukario diplomatas, pristatomas gausia dokumentine medžiaga: jo autoryste paženklintais leidiniais, Lietuvai (bibliotekai) dovanotos savosios knygų kolekcijos egzemplioriais, laiškų, kitų dokumentų pavyzdžiais... Ypač įspūdinga ant sienų eksponuojamų nuotraukų galerija – jose ir iškilmingi valstybinio gyvenimo momentai, ir gražumu gaudinantys šeimyniniai portretai: štai žmona su dukrele Egle ir sūneliu Petru... Nuotraukų, regis, gausiausiai pateikė pati Klimų šeima (sūnus Petras su žmona Žibute), nemažai jų ir iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo. O dar netikėtumas, sukėlęs pasigėrėjimą ir gaudulį – ekrane vis plaukė 1936 ar 1938 m. kadrai (sakyta – sūnaus Petro filmuoti), kuriuose regėjome ir Kauną, Konrado kavinės žymiuosius lankytojus, ir Paryžių, ir kitus prieškarinio vaizdus bei veidus...

Šios parodos iniciatorius – Vilius Kavaliauskas (bibliotekos Informacijos paklausos vyriausiasis tyrėjas). Ir ne tik – parodos atidarymo metu buvo galima išgyti jo sudarytą analogiško pavadinimo leidinį, kuriame taip pat publikuojami dokumentai, nuotraukos ir pan.

Iškilmių metu Petro Klimo asmenybę ir veiklą nušvietė bent keletas kalbėtojų. Įvadinį žodį, suprantama, tarė V. Kavaliauskas. Šio pagerbimo iniciatorius pažymėjo Klimo, vieno iš jauniausių Vasario 16-osios akto signatarų, indėlį skelbiant Lietuvos nepriklausomybę – jau „išvakarėse“ (1916, 1917 m.), o ir po 1918-ųjų jis Vokietijoje, kitose šalyse publikavo leidinius, istoriškai pagrindžiančius šalies teisę į valstybingumą, formuluojančius etnografinės Lietuvos principą. Pažymėtas Klimo, teisininko, Lietuvos Tarybos sekretoriaus, reikšmingas indėlis redaguojant šį mūsų nepriklausomybės dokumentą demokratiškumo linkme. Istoriniai kataklizmai Klimo, deja, neaplenkė – jis kalintas ir nacistinio gestapo, ir sovietinio NKVD. (Jau grįžusi šią skaudžią žinią pasitikslinau: „1941 m. pavasarį P. Klimas su žmona apsigyveno Grase [Prancūzijoje]. 1943 m. rugsėjo 18 d. P. Klimą gestapas suėmė. 9 mėnesius jis buvo kalinamas, 1944 m. kovo mėn. atvežtas į Kauno kalėjimą ir paleistas. <...[Matyt, lieka guostis tuo, kad Lietuvon nebuvo sugrąžinta šeima – A. P.] > TSRS vidaus reikalų liaudies komisariato (NKVD) kariuomenės Karo tribunolo 1946 m. kovo 30 d. nuosprendžiu P. Klimas, pagal RTFSR BK 58–2 ir 58–10 str. nuteistas 10 metų laisvės atėmimu, bausmę atliekant pataisos darbų lageryje, politinių teisių suvaržymu 5 metams, be turto konfiskacijos, nes turto neturėjo.

1946 m. balandžio 20 d. P. Klimas buvo etapu buvo išsiųstas į Čeliabinsko sr.

1954 m. P. Klimas grįžo iš įkalinimo [į Kauną].” V. Kavaliauskas apgailestavo, kad šioje ceremonijoje negalėjo dalyvauti – nors ketinę – Klimo sūnus Petras su žmona Žibute; tarsi pažadėta, kad ši jau garbaus amžiaus pora rengiasi sugrįžti į Lietuvą.

Solidūs (savo kompetencija) kalbėtojai vienu ar kitu štrichu papildė Klimo portretą ir istorinę panoramą. VDU prof. istorikas Antanas Kulakauskas

Kalba Vilius Kavaliauskas.

Astridos Petraitytės nuotraukos

Parodos fragmentas

gų, bet – pinigų pritrūko, pristigus vienybės, sutarimo... Istorinių lūžių momentais ypač svarbų vaidmenį suvaidina asmenybės, gebančios tarpininkauti, konfrontuojančias puses sutaukyti. O tarp kitų Petro Klimo nuopelnų esąs ir šis – taikintojo. Juk prieš pat lemtingąją istorinį momentą (1918 m. sausį) Lietuvos Taryba skilusi, iš jos pasitraukę keturi nariai, ir tik aktyvių Klimo pastangų dėka vėl susijė ir visa *in corpore* vasario 16-jąją paskelbė bei pasirašė žymųjį Nutarimą, kuriuo pasauliui paskelbta apie Lietuvos valstybės atstatymą.

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos atstovas, diplomatijos istorijos tyrinėtojas Vytautas Žalys savo žvilgsnį, natūralu, kreipė į Petro Klimą, kaip Lietuvos pasiuntinio, veiklą (1923 m. tapęs nepaprastuoju įgaliotiniu Italijoje, jau 1925 m. buvo paskirtas į savo „gyvenimo miestą“ – Paryžių). Gerai išstudijavęs tarpukario diplomatinės peripetijas, kalbėtojas pasidalijo ir, galima sakyti, pikantiškesniais šios sferos momentais: pavyzdžiui, užsienio reikalų ministrui Dovui Zauniui „išsigeidus“ perkelti kai kuriuos diplomatus iš jų įprastų vietų kitur, susiformavo būrelis opozicionierių, kritiškai ėmusių vertinti patį ministrą. Klimas išlikęs nuosaikūs – nors ir priešinęs iškėlimui iš Paryžiaus, bet priešiško žaioniui nedemonstravęs. Pasak kalbėtojo, Klimas nesiekęs karjeros – nors (po Zauniaus) jo kandidatūra į užsienio reikalų ministro postą buvusi tarp dažniausiai minimų, bet jis ministeriauti nepageidavęs. Žalys, beje, priminė (ir be šio priminimo renginyje gal būtų likusi nekorektiška nutylėjimo skylė), kad ne taip seniai yra pasirodžiusi dr. Vilmos Bukaitės monografija, skirta Petru Klimui, o iševijoje darba vės Albertas Gerutis irgi yra šiam diplomatu skykęs veikala.

Diplomatinę rezistenciją sovietinės okupacijos metais (jau ir pirmosios – 1940 m.) aptarė Vidmantas

prasmingai parironizavo: mes vis dejuojam dėl prarastos vienybės – bet tos (visuotinės) vienybės niekad nebuvo. Štai lietuvių būdinę laikraštis „Aušra“ nustojo eiti tarsi pritrūkus pinigų,

Valiušaitis, Adolfo Damušio demokratinės minties centro (šios bibliotekos padalinio) vadovas. Priminta: nebuvo diplomato, paklususio Vincui Paleckiiui, parėmusio jo „Liaudies vyriausybę“. Klimas – kaip ir daugelis mūsų atstovų užsienyje – 1940 m. rugsėjį įteikė notą Prancūzijos vyriausybei (Višy, kur ir pats buvo pasitraukęs); joje prašoma nepripažinti Liaudies Seimo nutarimo įstoti į SSSR, pagrindžiamas: tariami rinkimai vykę esant sovietinei kariuomenei ir pan.

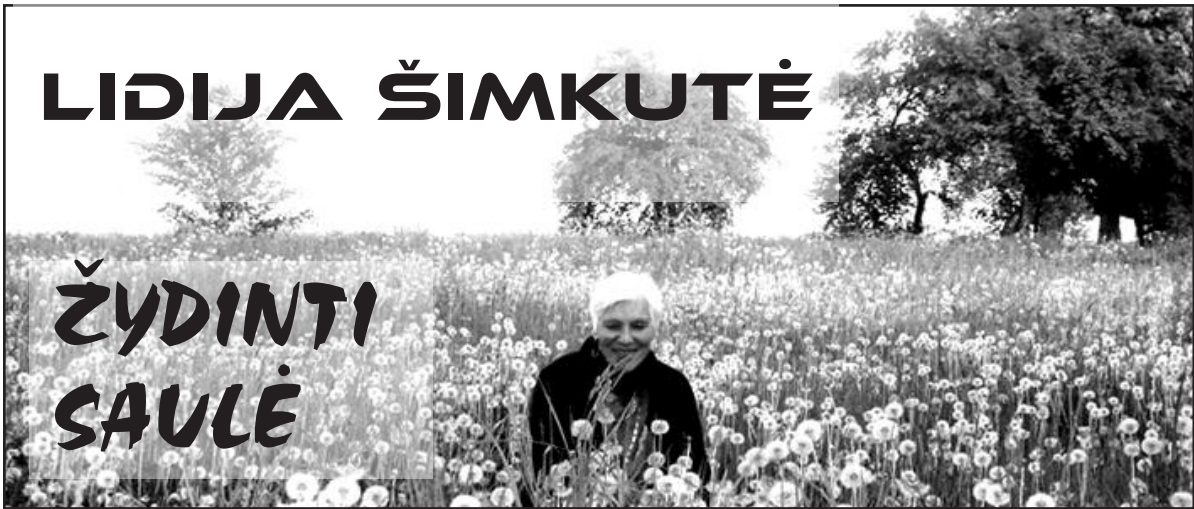
Kalbas trumpais pasisakymais užbaigė du Seimo nariai. „Valdantieji“ (Valstiečių ir žaliųjų frakcijai) priklausęs Arūnas Gumuliauskas, priminė, kad Valstybinė istorinės atminties komisija, kuriai vadovauja, ketverius metus buvo nunykusi ir išipareigojo aktyviai (tikėkimės, ir pozityviai) veiklai. Opozicijos atstovas Žygimantas Pavilionis, galbūt inspiruotas savo paties ilgametės diplomatinės veiklos, akcentavo faktą, kad ištikus negandai ir nebeegzistuojant valstybei, išliko būtent diplomatinė tarnyba (manyje sukirbėjo: o kas daugiau oficialiai ir be ypatingo pavojaus savo gyvybei galėjo išlikti? Štai tam pavojui į akis žvelgdami nebeegzistuojančioje valstybėje „išliko“ mūsų partizanai).

Savo Istorijos veikėjus prisiminsime nuolat, tik norisi, kad ir didieji mūsų Herojai nebūtų verčiami monumentais, kad nepasiduotume pagundai rožiskai spalvinti suaktualintąjį (kiekvienas tądien pristatomasis bus iš visų didžiausias ir gražiausias).

Štai po iškilmingų kalbų, kai visi dalyviai buvome pakviesti kavos puodeliui, man labai knietėjo prieiti prie gerb. Žalio – tik jis buvo išitraukęs į savas diskusijas – ir pasiteiraut: ar Klimo gebėjimas išsilaikyti Paryžiuje (ir, pavyzdžiui, Jurgio Baltrušaičio – Maskvoje), sužlugdant užsienio reikalų ministro numatytas „rokiruotes“, neliudija – nepriekabiaujant prie pačių diplomatų – tuometės mūsų diplomatijos nebrandos, leidžiančios URM pavaldiniui išlikti jam mieloje šalyje kone „iki gyvos galvos“ (na taip, deja, istorija tuos terminus daugeliui gerokai sutrumpino). Ar negalime – ne, ne iš šiandienos bokštų vertinti anas dienas, bet – leisti sau ir lengvą ironiją, šypsenėlę: na taip, Paryžius prieš tuometį Kauną su jo konkėmis turėjo privalumų...

Petras Klimas – ryški figūra mūsų istorijoje, o šia asmenybę artimiau pažinę turbūt ne tik istorinėmis žiniomis praturtėtume. □

* <http://www.archyvai.lt/exhibitions/klimas/paroda.htm>

Poetė Lidija Šimkutė.

Kamane.lt nuotr.

*Iš tavo balso
Išskridęs mėlynas paukštis
Blaškosi aklais sparnais
Ir ieško mūsų medžio.*
Alfonsas Nyka-Niliūnas

ŽODŽIAI MIKČIOJA

sakinį

laikas delsia
ties pražūties
riba
kur susitinka
viskas ir niekas
*

MĖLYNSNAPIS PAUKŠTIS

kapsto skylę per liūtį

saulė žeria
lubinų formos kibirkštis

žemės rankos
išsklaido gėlių lapelius
vaikams žaidžiant
ir stebint lietaus spalvas

tavo vardas snaudžia
po akmenimis
*

GYVENAM SAVO ODOJE

nuryjame mintis
rausiamės požemio karalystėje
norėdami praskleisti sielos žiedą
k l a u s o m ė s
savo paslėptos saulės
žydinčio kauksmo

atsibundu nuo tavo alsavimo
sapnų baltose vaivorykštėse

juntu kaip tavo pirštai
paliečia vasaros dvelksmą
*

KAD IR KAS

nukrenta pakely
tu išlieki
El Greco sapne

tam tikrų valandų kvapas
skverbiasi į mano odos poras
niekas neprivers
užmiršti
*

KADAISE

apleistame name
gyveno žmonės

langus dengia
pageltę laikraščiai
plokščių gabalai
užkaltos lentos

vijoklių raizginys
audžia savo pasaką
ir klausosi

kniaukia katės
inkščia šunys
keikiasi girtuokliai
*

MIGLA

įsitvėrė ežero

ant vandens medžiai
tiesia šešėlius

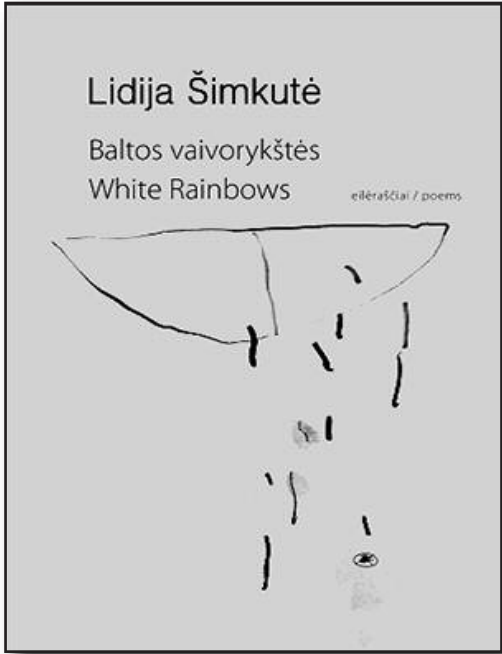
žemės langai
atveria langines dangui

Kanchelio „Tremtis“ *
krenta į garso gelmes
*

DRUSKA

ant mano krūtinės

smėlis
tarp kriauklių
*

Lidija Šimkutė. Baltos vaivorykštės/ White Rainbows. Eilėraščiai/ Poems. – Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2016 m.

BANGOS SPERMA

ant sužalotos
medienos
*

MIRĘ PERGAMENTAI

virsta
Raudonąja jūra

kažkas skaito
negyvėlių vardus
*

ROJAUS PAUKŠČIAI **

pamerkti krištole
pasvirę į sieną
besistiebiančys į lubas
atrodo tokie abejingi

kiti žiedai spokso pro
Leabrook Drive namų langą
į upelio pakrantės
eukaliptus ir alyvmedžius
vasarą teikiančius pavėsį

medžiuos pasklidusios paukščių trelės
sveikina žydinčią saulę

MAGNOLIJOS MIRKSNIS

pasinėręs į tamsą
užmigdo atmintį
dainuodamas pasaulio bangas
virš vandenyno

užmiršau užmiršti
liūtį kuri tave permerkė

kaip išlaikyti
saulę ir tylą mumyse

* Giya Kancheli.kompozicija
** Egzotiškos gėlės ilgais stiebais.

MENO AUKŠTYBIŲ SIEKIANČIOJI

Silvija Drebeckaitė. Unės žavesys. 2017. Drb., al.

Arūnas Augustis. Unė. 2017. Drb., akrilas

Alvydas Stauskas. Tiltas per Kupą. 2017. Drb., al.

Alvydas Bagdonas. Palikimas, 2017. Mišri technika

Laukminiškių kaimo muziejaus vedėja Jolanta Knizikevičienė „Draugo“ redakcijai pranešė, kad Kupiškio etnografijos muziejuje nuo 2017 m. birželio 2 d. iki liepos 3 d. veikė Respublikinio dailininkų plenero kūrybos darbų paroda „Meno aukštybių siekiančioji“, skirta aktorei Unei Babickaitėi. Plenere dalyvavo dailininkai Arvydas Bagdonas, Arūnas Augustis, Silvija Drebeckaitė, Alvydas Stauskas, Vytautas Poška, Algirdas Venckus.

Arvydas Barysas pristato filmą apie nerijos kraštovaizdį

Šiemetė preliudija Thomo Manno festivaliui – sąlytis su *genius loci*

Astrida Petraitytė

Atvykusi Nidon Thomo Manno festivalio (vykstančio liepos 15–22) išvakarėse, dar spėjau ne tik pamariais pasivaikščioti, senaisiais žvejų (arba a la) trobesiais pasidžiaugti, į dailiai išpuoselėtus gėlynus ir natūralią žalumą akį užmesti, bet ir pažiūrėti pusvalandinį Arvydo Baryso filmą apie nerijos kraštovaizdį ir augmeniją (maždaug toks ir būtų vokiško pavadinimo atitikmuo).

Galbūt filmas ir orientuojamas labiau į vokiečių auditoriją, štai augalų vardai titruose pateikiami vokiečių ir lotynų kalba. Bet, kaip prieš seansą sakė pats režisierius – tai meditacijai skirtas filmas, jame nėra jokio pasakotojo, užkadrinio balso. Visgi šie gėlyčių, kitos augalijos, vabalėlių ar platesnės panoramos (su išterpiančia jūra, kopomis ar mariomis) kadrai nėra nebylūs: čirškavimai, suokimai tave apsupa nelyg iš tiesų sėdėtum kur pamiškėj... Hermannо Blode's muziejelyje (šis buvusio garsaus Blode's viešbučio pagerbimui įrengtas dabartinio viešbučio „Nidos banga“ fligelyje) žvelgdamas į pamario-pajūrio augmeniją (štai tradicinis smėlynų augalas zunda, vėjo plaikstomos viksvos, štai gėlytės, puikiai žinomos, nors ir neišsifruoji nei vokiškų, nei lotyniškų vardų, o štai įprastosios mėlynės, štai pušynai...) išties gali sau priminti: išeik laukan, viską gyvai pamatysi...

Bet juk filmas ne tik kurorto auditorijai skirtas, tolimų šalių žiūrovams galbūt šie kadrai pasirodys egzotiški, o nuo gimtinės nutolusiems lietuviams – nostalgiški... O atvykėliui tai įtaigus paraginimas plačiau atmerkti akis, lėčiau traukti link jūros,

pasilenkti ties koku žiedeliu...

Arvydas Barysas pastarosiomis vasaromis i Blode's muziejuje, tarp memorialinės ekspozicijos (skirtos besilankiusių svečių portretams, senoms šio krašto nuotraukoms, čia kūrusių dailininkų darbų reprodukcijoms ir pan.) vakarais vis rodo savo dokumentiką. Ankstesniais metais jau esu pažiūrėjusi jo filmą „Nidos dailininkų kolonija. Tarp keliaujančių kopų“. (Tai pasakojimas apie jau istorijos legenda tapusį dailininkų, daugiausia rytprūsiečių, sambūrį – gyvavusį nuo XIX a. pabaigos iki Antrojo pasaulinio karo, pamėgusį nuošalią Neringos gamtą, vasaromis čia suvažiuodavusį tapyti, o draugingo viešbučio šeimininko Hermannо Blode's telkto ir smagiems pasibuvimams, vėliau šią tradiciją pratus žentui dailininkui Ernstui Mollenhaueriui; juostoje į vientisą pasakojimą puikiai susipina ir išpūdingieji Nidos vaizdai, ir jų atspindžiai dailininkų darbuose, ir autentiški istoriniai kadrai, įamžinę, pavyzdžiui, vieną iš žymiausių kolonijos narių – Maxą Pechsteina). Šiais metais autorius pateikia tarsi savo „Nerijos tripdiką“ (nors oficialiai taip ir neįvardijamą). Vakaro seansus – pradedamus dailininkų kolonijos istorija, pratęsimus nerijos augmenija – užbaigia „Išbarstyti žodžiai“, kuriame – prof. Daliai Kisieliūnaitei patalkinus – pristatomi senieji nerijos gyventojai kuršininkai, jų kalba (šio dar nespėjau pažiūrėti). Taigi bent jau branginantys šį kraštą, jo istorinę praeitį, besisten-giantys pažinti dar išlikusius ar įmanomus būtojo gyvenimo ženklus turi įvertinti režisieriaus pastangas pajusti ir perteikti *genius loci*.

P. S. Išpūdziai apie Thomo Manno festivalį – kitame „Kultūros“ numeryje. □

Nerijos kraštovaizdžio detalė.

A. Petraitytės nuotr.

Po penkiasdešimtųjų metų (2)

Algimantas Žemaitaitis

Tęsinys. Pradžia 2017 m. liepos 15 d. „Kultūroje“

Kas toliau vyko, nežinau, tik atsimenu, kad pradėjau verkti. Ašaras šluostė ir senukė mamytė, vedėsi mane į drebulynę. Sakė, kad turim pasirinkti vakarienei grybų.

Va, skaitytojai, kodėl taip išsigandau pamatęs prie manęs veterinarų. Tikrai neatsimenu, bet užtruko savaitę ar ilgiau, kol veido ir galvos sutinimai atslūgo. Gavau net kažkokių vaistų nuo to „pabaisos“ kaimo veterinarų, o iš giminaičių sulaukiau daug komentarų. Vėliau sužinojau, kad visi buvo labai rimtai susirūpinę, kad man nenutiktų tas pat, kas nutiko jaunam, mėgiamam ir ateity turėjusiam būti naudingam eržilui. Visi man taikyti epitetai – mongoliukas, japoniukas, kinietukas ir kiti – tebuvo iš pasitenkinimo, kad išvengiau pavojaus. Be to, tie pravardžiavimai paskatino mane domėtis pasaulio geografija – kokie žmonės kur gyvena. Pradžios mokykloje ir gimnazijoje gaudavau tik penketukus. Taip puikiu geografu.

3.

Na, bet šiuo atveju nutolau nuo temos – senelio ūkio apibūdinimo.

Abiejose sodybose sodų gale buvo miškeliai: drebulių miškelis pas Žemaitaičius ir kietmedžių – uosių, klevų ir liepų – pas Grajauskus. Žemaitaičių drebulynė buvo pasipuošusi keliomis pušaitėmis, eglaitemis, keliais lazdynų ir man nežinomų krūmų vainikais. Buvo ir dilgėlių. Tačiau svarbiausia, kad ten po kiekvieno lietaus pridydavo gana daug visokių grybų, šungrybių ir nemažai musmirių. Mano džiaugsmui, pridydavo nemažai voveruškų bei įvairiaspalvių ūmėdžių. Rudeniop pasirodydavo net vienas kitas lepšis, kuriuos maišė su baltais ir rudais gruzdais, kad pastarieji būtų mažiau kartūs; deja, kad ir kiek kartų gruzdus nuvirdavo ir į grybienę pridėdavo gličių lepšių, idant tie gruzdai lengviau nuslystų, tačiau tai nieko nepadėjo. Gruzdai vis tiek buvo kartūs, o kadangi nemėgau lepšių, tosios grybienės irgi nemėgau.

A-a, bet tos skanios voveruškos, drebulynėj mano surinktos, čia pat senukės mamytės nuplautos, su lašinukais pakeptos, kartu su kiaušiniene ir su šviežia, torkomis kvepiančia duona. Kas gali būti skaniau? Net sviesto pamiršdavau užsitemti ant duonos – toks skanus buvo tas paprastas patiekalas. Dar ir šiandieną burnoje jaučiu jo skonį – kaip tos voveruškos traškėdavo man bekramtant. Senukė mamytė patenkinta stebėdavo mane taip valgantį ir džiaugėsi, kad turiu tokį gerą apetitą.

Girdėjau, kad tenai rasdavo ir vieną kitą rudmėsę, raudonviršį ar net baravyką. Kadangi labai mėgau voveruškas, kitais grybais nesidomėjau. Bet... užteks apie grybus. O ne! Dar ne. Vos pamiršau tų gražiųjų, bet labai nuodingų musmirių, kurios nuo ankstyvo pavasario, tik spėjus joms išdygti, iki rudens ūkiuose buvo labai naudingos. Atsimenu, abiejose tėviškėse šeimynstuby ant palangių stovėjo stikliniai indai su specialiais gaubtais; ant dugno pridėdavo nuodingųjų musmirių kepurių su truputėliu cukraus musėms gundyti. Musės lisdavo į indo vidų pasmaguriauti pasaldintos musmirienės patiekalo. Daug vargšelių mūsų buvo taip nugalabyta.

Kadangi paminėjau trobų palanges, truputį ir apie pačias trobas.

Abiejose tėviškėse jos buvo panašios savo rąstų konstrukcija ir šiaudiniais stogais, su neitin dideliais kvortkuotais langais, baltai nudažytais rėmais ir langinėmis. Pas Grajauskus buvo gonkos (veranda) su stikliniais erdviais langais; iš gonkų įeidavai į nemažą prieangį, iš kurio patekdavai tiesiai į didžiulę virtuvę su išpūdingu pečiumi duonai kepti; už pečiaus – šiek tiek pasislėpusi krosnis su puodais ir keptuvėmis, čia šeimynai ruošiami kasdieniniai patiekalai. Vienas didelis stalas, o prie sienos – pora mažesnių, skirtų valgiams ruošti. Dešinė pusėj, tik įėjus iš prieangio, stovėdavo didelis kubilas, kurį įnešdavo tada, kai reikėdavo kepti duoną. Kubile užmaišius miltus, įmaišydavo raudą, po

Balys Buračas. Lietuvos kaimo vaikai, 1932 – 1936 m.

to net dvi moteriškos sunkiai dirbdavo, minkydamos tešlą; tešlai pakilus, ant mažesnių stalų ruošė kaimiško dydžio duonos kepalus, o paskui dėjo ant torkų arba ant kopūstų lapų, gulinčių ant didžiojo stalo (ant torkų lapų kepta duona kvepėjo kur kas skaniau.)

Pečiuje degė malkos, neatsimenu, kokio medžio, tik žinau, kad nuo jo rūšies priklausė geresnis duonos kvapsnis. Iškūrenus pečių, išvalius žeruojančias anglis ir nužėrus pelenus ant aslos, krosnin retkarčiais mesdavo saujelę miltų. Jei įmesti miltai iškart užsidedavo, pečius – dar per karštas. Mat jei duoną įkepi per daug karštoje krosnyje, duonos pluta apdegus ir nevalgoma.

Pašauti duonos kepalą į krosnį kartais ateidavo vienas iš vyriškių, nes reikėjo skubintis, kad per daug neatšaltų krosnis. Po duonos įkepimo pečiaus priekin šeimnininkės įkepėdavo ir keletą bulkų bei ragaišių, idant šeimyna turėtų kuom pasmaguriauti sekmadieniais ir per šventes. Tikrindami, ar jie iškepę, smeigėdavo į kepalą ploną medžio balanėlę. Jei ją ištraukus buvo matyt gumulėlių, kepinys turėjo dar kepti. Panašiai darė ir su duona. Tik su ta buvo daugiau bėdos. Mat reikėjo traukti ant ližės vieną iš pirmiausiai įkeptų kepalų. Ir čia kartais į talką ateidavo kuris nors iš vyrų. Pyragaičius, tortus ir panašius kepinus kepėdavo krosnies orkaitėj.

Panašiai virtuvė atrodė ir Žemaitaičių ūkyje. Veikiausiai ir kitų suvalkiečių vienkiemiuose, jei tik virtuvėse būdavo duonkepės krosnys.

5.

Svarbiausia gyvenvietės patalpa buvo šeimynstubis, didžiausias namo kambarys, kuriame šeimyna ir ūkio darbininkai susirinkdavo pavalgyti, pasikalbėti ir jei šeimnininkai buvo pamaldūs, prieš valgį pasimelsti. Čia šeimnininkas ūkio darbininkams sakydavo, ką jie tądien dirbs ir kokie darbai jų laukia ateityje. Ilkais rudens vakarais šeimnininkė ir jos dukros, jei buvo darbščios, jų ratelis nestovėdavo apdulkėjęs ir užmirštas, gi staklės žiemos metu nenustodavo taukšėti. Kaip toj dainoj: „Šaudyklėlė gražiai šauna, siūlo neužgauna“. Juk dukroms reikia užpildyti kraičio skrynias ploniausiomis lino drobėmis, kad pas jas vyktų piršliai. Vyrų po visų darbymečių taisė arklių nudėvėtus pakinktus, pairusias, nutrauktas plėškes, vijo botagus ir virves. Niekas neskundė, kad trūko šviesos. Vienos žibalinės lempos užteko visiems. Elektros tuo laiku kaime nebuvo. Tuo įsitikinau, būdamas keturmetis – visa šeimyna iš Meistų, Kudirkos Naumiesčio priemiesčio, lankėmės pas Grajauskus – mamytės tėviškėj. Vakare, jau sutemus, visi sėdėjo prie ilgo šeimynstubio stalo ir kalbėjosi. Tikrai jiems šviesos nereikėjo, tik ne man, keturmečiui. Pradėjau zirzti, kad nieko nematau. Dėdė Vincelis, mamytės brolis, neblogas šposininkas, pasiūlė man uždegti šviesą.

Apčiupinėjau, apgraibiau visas sienas, ieško-

damas elektros jungiklio. Dėdė vis ragino, kad pirmiausiai ieškočiau ant sienos prie durų. Ten neradau – tada man liepė eiti į tamsų prieangį ir ten prie durų ieškoti. Visiems buvo juokinga, ir sėdintys prie stalo saldžiai kikenė. O aš kuo toliau, tuo labiau pykau. Pagaliau mano mamytei, kuri tuo metu laukėsi, pasidarė nejuokinga ir ji pradėjo barti savo brolių.

Veikiausiai pajutęs, kad peržengė ribas (nes ir kiti jau nesijuokė), dėdė Vincelis surado mane, piktą ir apsiašarojusį, sėdintį ant grindų tamsiame prieangyje. Paėmė jis mane ant rankų ir nuramino, sakydamas, kad mudu abu uždegšime šviesą. Ant stalo stovėjo graži žibalinė lempa su kliošu (gaubtu). Aiškindamas, kaip reikia uždegti tokią lempą, numaldė mano pyktį.

O prieš tai jis man buvo ištaišęs kitą šposą. Atvyko pas mus su bricle į Meistus vežtis mus visus tėviškėn. Su mano tėveliu kalbėjosi ir rūkė, o aš prašiau, kad ir man duotų parūkyti. Dėdė, neklausydamas sesers perspėjimų, jai nematant, padavė man pipirosą. Patenkintas, kad du suaugę vyrai priėmė mane į rūkorių kompaniją, pipirosą atsargiai įsidėjau tarp lūpų, paptelėjau ir čia pat, neįtraukęs dūmų į plaučius, juos išpūčiau laukan. Toks mano rūkymas nepatiko nei dėdei, nei mano tėveliui. Dėdė čia pat pademonstravo, kaip vyriškai reikia rūkyti. Supratęs vyriško rūkymo meną, išpildžiau visus reikalavimus.

Toliau neatsimenu, kas darėsi. Aukštiehninkas gulėjau savo vaikiškoje lovelėje ir virš savęs mačiau trijų suaugusiųjų veidus, žiūrinčius į mane, o man visas pasaulis sukosi aplinkui. Netrukus atsisveikinau su visais patiekalais, kuriuos neseniai valgiau. Šis „važiavimas Rygon“ visam laikui liko mano atmintyje. Pirmą kartą mačiau savo mamytę taip supykusią ant dviejų „didelių“ vyrų: mano tėvelio ir savo brolio. Visa lovelė ir aš dvelkėme man dar nepažįstamu nuostabiu aromatu.

Rūstaujant mamytė nešė mane maudyti, o vyrams įsakė apkuopti lovelę. Neleido to daryti Salemutei, mano auklei, kuri, kilus triukšmui, atskubėjo iš virtuvės žiūrėti, kas atsitiko, manydama, kad reikės jos pagalbos. Ji padėjo mane maudyti, o vyrai liko tvarkyti mano kvapnaus migio. Iš tiesų, nebloga pamoka. Turėjau gerą pavyzdį, kaip efektingai pykti ir barti. Tuo pasinaudojau, kai netrukus gimė mano broliukas.

Nepaisant to, dėdė Vincelis buvo mano mėgiamiausias dėdė. Kai vasarą lankydavomės kaime ar jis atvažiuodavo pas mus, jis laikė mane dideliu vyru. Bent man taip atrodė. Nes jis vadino mane ne Algyčiu, kaip visi, bet Algimantu, akcentuodamas antrąją „a“. Labai rimtas, siūlydavo su juo užsirukyti. Besilankant tėviškėje visuomet leisdavo užžiebtį lempą. Aišku, prisimindamas, kas man atsitiko, vyriškai užtraukus dūmo, „Regatos“ pipirosą atsisakydavau, bet būdavau labai patenkintas, kad galiu uždegti šviesą dėdei padedant. Vėliau tai tapo nebereikšminga, tačiau šilti santykiai su dėde neblėso.

Nukelta į 8 psl.

Knyga apie lietuvių kančias tremtyje

išleista anglų kalba Australijoje

Kalba Viktoras Adomavičius

Algis Vaškevičius

Kėdainių Mikalojaus Daukšos viešojoje bibliotekoje neseniai pristatyta unikali knyga – Australijoje anglų kalba išleisti žurnalisto, skautų vadovo ir tremtinio Stasio Jameikio prisiminimai apie tremtį Archangelsko krašte „Tik vienuolika sugrįžo“. Tai 1994 metais Lietuvoje išėjusios knygos „Traukinys rieda į amžinastį“ vertimas, kuriuo rūpinosi ir knygą išleido Australijoje gyvenantis lietuvių kilmės edukologas, lietuvių ir lituanistikos populiarintojas, Tasmanijos universiteto profesorius emeritas, mokslo darbuotojas Algimantas Taškūnas.

Iš kėdainius atvykęs pristatyti šią knygą Australijos Lietuvių Bendruomenės narys kraštiečių Viktoras Adomavičius lankėsi gimtinėje kartu su Kaune vykusios Pasaulio lietuvių sporto žaidynių dalyvių delegacija. Jis prisiminė, kad Lietuvą buvo priverstas palikti vos trijų mėnesių amžiaus.

„Atvykau papasakoti apie labai ypatingą knygą ir ypatingus žmones. „Tik vienuolika sugrįžo“ – tai Stasio Jameikio pasakojimas apie 1941-uosius, kai iš Lietuvos į tolimąjį Archangelsko kraštą buvo ištremta 1 500 lietuvių, ir tik vienuolika iš jų po 13 metų sugrįžo iš tremties. Knygos veiksmas prasideda 1941 metų gegužės 13 dieną, joje autorius aprašo, kokias kančias teko patirti pakeliui į tremtį, kokiomis žiauriomis sąlygomis teko gyventi ir dirbti tenai, kaip badas ir nepritekliai, kelionės iš vieno lagerio į kitą retino išgyvenusiųjų gretas.

Knyga parašyta dokumentiškai tiksliai, su visomis detalėmis, vardais, ją tikrai įdomu skaityti. Tai, kad ji dabar išleista anglų kalba, yra puikus dalykas, nes su mūsų istorija galės susipažinti lietuviškai nekalbantys žmonės. Susipažins ir įsitikins, kokie lietuviai stiprūs ir vieningi, sužinos, kokias kančias jiems teko patirti, geriau supras, kodėl tie lietuviai taip prieš-

Susitikimo akimirka.

Algio Vaškevičiaus nuotrauka

nosi okupantams“, – sakė svečias.

S. Jameikis (1914–1990) mokėsi Rokiškio gimnazijoje, Vytauto Didžiojo universitete studijavo ekonomiką. 1934 m. jis buvo apdovanotas ordinu „Už Nuopelnus“, 1930–1936 metais buvo Vyriausio skautų štabo bendradarbis spaudos bei bendrojoje dalyse, iki pat Lietuvos okupacijos aktyviai dalyvavo skautijos veikloje. 1941 m. birželio 16 d. jis buvo suimtas Vilniuje, išvežtas į Karelį, paskui Abezės, Intos lagerius. Tremtyje praleido tryliką metų, jam teko dirbti sunkų fizinį darbą – kirsti medžius taigoje, dirbti anglų kasyklose, jis patyrė tarydumus ir kankinimus, gyveno labai sunkiomis buitinėmis sąlygomis, sunkiai sirgo.

S. Jameikiui ne kartą tik per stebuklą ir draugų pagalbą pavyko išvengti mirties – sirgdamas dizenterija, jis be sąmonės buvo išneštas į morgą ir paguldytas ant lavonų krūvos, kur jo atmerktas akis atsitiktinai pastebėjo pro šalį ėjęs kitas lietuvis. Kertant didžiules taigos pušis, viena jų užvirto ant S. Jameikio ir sulaužė stuburą, po to dvejus metus jis gulėjo paralyžiuotomis kojomis ir tik savo valios pastangomis vėl pradėjo vaikščioti. Į Lietuvą jis grįžo 1954 m. gegužę, gyveno Šiauliuose, vėliau – Kaune, išleistas eilėraščių rinkinys „Ilgesys“ bei atsiminimų knyga „Traukinys rieda į amžinastį“, kuri dabar anglų kalba išleista Australijoje.

Susitikimo metu V. Adomavičius plačiau papasakojo apie šios knygos anglų kalba leidėją A. Taškūną, kuris ištis yra ypatinga asmenybė. A. Taškūnas gimė Alytuje 1929 metais, į Australiją atvyko 1949-aisiais. Čia sunkiai dirbdamas jis baigė tris Australijos universitetus, 25 metus dirbo administratoriumi Vakarų Australijos universitete ir Tasmanijos universitete, kur dėstė vadybos, ekonominių santykių ir vokiečių kalbos disciplinas. Jis redagavo „Baltic News“ žurnalą, leidinį „Lithuanian Papers“, leidžiamą nuo 1987 m., taip pat Tasmanijos universiteto Lietuvos Studijų Sambūrio leidžiamą žurnalą.

„Algis Taškūnas įkūrė baltistikos skyrių Tasmanijos sostinės Hobarto universitete, pašventęs visą savo gyvenimą lietuvių palaikymui ir stiprinimui bei lietuviškos veiklos puoselėjimui. Mokslininkas visada turėjo lietuvių kalba besidominčių studentų iš

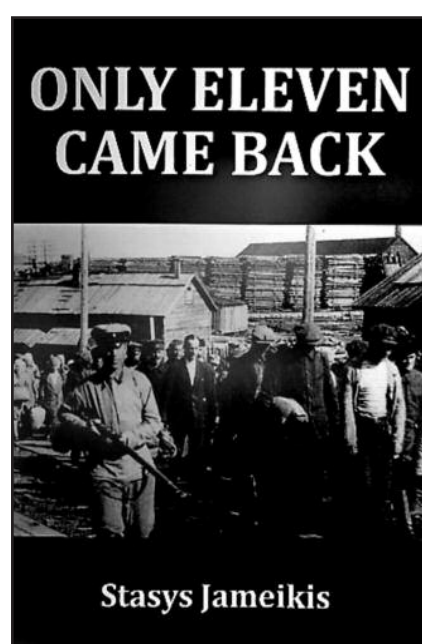
visos Australijos, ir nebūtinai turinčių lietuviškų šaknų“, – pasakojo V. Adomavičius.

Žymaus Australijos lietuvių edukologo, lietuvių kalbos mokymo užsienyje prasmės skleidėjo, lituanistikos studijų Australijos žemyne steigėjo dėka Australijoje pradėta dėstyti lietuvių kalba, australų studentai ėmė rengti disertacijas apie lietuvių kalbą, literatūrą ir pačią Lietuvą. Anglų kalba jo leidžiami žurnalai „Baltic News“, „Lithuanian Paper“ skleidžia lietuvių bendrą visame Pietų pusrutulyje. Profesorius 1995 metais buvo apdovanotas Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino ordino medaliu, 1991 metais jam įteiktas Australijos ordino medalis, 2008 metais jis tapo Lietuvos mokslo premijos užsienio lietuviams laureatu.

Pagrindinės profesoriaus mokslinių interesų sritys – lietuvių kalba ir literatūra. Nebūdamas nei lituanistas, nei kalbininkas, profesorius susidomėjo gimtąja kalba ir ėmė ją tyrinėti bei skleisti Australijoje. Jis parašė disertaciją, kurioje nagrinėjo, kodėl Australijos universitetuose nedėstomas lituanistikos kursas ir kaip šią padėtį būtų galima keisti.

38 universitetus turinčiame žemyne iki tol nebuvo lituanistikos katedros ar net mažesnių skyrių, skirtų Lietuvos ar Pabaltijo studijoms. Prof. dr. A. Taškūno pastangomis ir privačiomis lėšomis prieš 30 metų – 1987-aisiais viename seniausių Australijos Tasmanijos universitete buvo įsteigtas Lietuvių Studijų Sambūris (LSS). Sambūriui priklausantys Tasmanijos universiteto studentai, vadovaujami profesoriaus A. Taškūno, ėmė domėtis lietuvių kalba ir literatūra.

Šie studentai nuolat garsina Lietuvos vardą, ruošdami mokslo darbus lietuviškomis temomis, skleidžia jas tarptautinių seminarų ir konferencijų metu. Šios lietuviškos organizacijos veikla lėmė tai, kad Tasmanijos universitete buvo parengta keliolika disertacijų ir stambesnių mokslo darbų apie Lietuvą, lietuvių kalbą ir lietuvių. Profesorius įsteigė metinę stipendiją australų studentams, rašantiems mokslinius darbus lituanistikos ar lietuvių tematika, organizuoja lietuvių kalbos kursus, Tasmanijos universitete sukaupė unikalią lituanistikos biblioteką, kurioje yra per 1000 knygų apie Lietuvą įvairiomis

Lietuvių ir lituanistikos populiarintojas Algimantas Taškūnas

kalbomis.

Svečias pasakojo, kad Queenslande valstijoje Australijoje, kur jis pats yra išsikūręs, veikia lietuviškas klubas, jam priklauso apie 40 narių. Lietuviai yra susibūrę ir Brisbane, kitose nušalesnėse Australijos vietose, jie aktyviai veikia Viktorijos valstijoje bei kitur.

V. Adomavičius prisiminė, kaip dar būdamas studentas kartu su draugais kovojo, kad būtų nepripažinta Lietuvos okupacija, nes tuometis Australijos ministras pirmininkas iš pradžių Lietuvos okupaciją pripažino ir tik spaudžiamas kitų šalių atstovų bei vietos žmonių šią nuostatą pakeitė, o liberalų partija buvo pašalinta iš valdžios.

„Mes visi priklausėme skautams, ateitininkams, tėvynės meilė visada mums buvo labai svarbi, tėvai padarė viską, kad išlaikytume lietuvių kalbą. Mano tėvas buvo kietas džukas ir kalbėjo tik lietuviškai, angliškai kalbėti mums draudė, kartais net diržu pagrasindamas. Mūsų bendruomenė ten buvo ir yra stipresnė nei latvių, lenkų, ukrainiečių ar graikų, nors ir buvo mažiausia. Mano sūnus taip pat kalba lietuviškai, šią kalbą šiek tiek moka ir mano anūkai, ir man tai labai svarbu“, – sakė svečias iš tolimosios Australijos.

Į susitikimą su V. Adomavičiumi atėję žmonės pasidalijo savo prisiminimais, klausinėjo apie gyvenimą Australijoje, o svečias gražia lietuviška kalba sakė, kad jo svajonė būtų grįžti į Lietuvą visam laikui ir gyvenimą baigti tėvų žemėje. □

Vokiečiams pasitraukus, atėjo rusai. Girdėjosi, kad kažkur prie Antagluonio jie išniekino moterį. Ar tikrai taip buvo, aš, vaikas, nežinau. Man tas išniekinimas (suaugusieji naudojo kažkokį kitokį žodį) buvo labai paslaptingas, todėl ir įstrigo į atmintį. Šiaip jau rusų kareiviai gyventojų nelietė. Sako, kad jie vis teiravosi, ar toli Rytprūsiai. Ten jiems buvo duota valia. Juos iš Maskvos piktavaliauti skatino toks Ilja Erenburgas. Bet tuo metu apie anokį Erenburgą aš nieko nežinojau. Tai buvo ne mano vaikiškai galvelei.

Vieną dieną į mūsų trobą įžengė du kareiviai. Alkani. Mamikė davė jiems valgyti. Pavalgę jie išitaisė prie krosnies. Šildėsi. Krosnis (viryklė) su pakura buvo už sienpečio (siena ir pečius), todėl aš, būdamas kambaryje, jų nemačiau. Po kurio laiko Mamikė atėjo nuo viryklės (iš kuknes – taip mes vadinome virtuvę) ir pusbalsiu sako Tėtukui:

– Jonai, Jonai, žinai, jie ima iš pažastų babaužius ir meta į ugnį.

– O ką padarysi? – klausimu atsako Tėtis.

Babaužiais vadinome utėles. Tokie laikai buvo. Karas. Tik vėliau, kai sovietų radijas grodavo maršus ir šlovindavo nenugalimą kariuomenę, man akyse iškildavo tie du išvargę kareivėliai, o ausyse tarytum spragsėjo ugnies žūstančių babaužių garsai.

Tų babaužių reikėjo saugotis ir mums. Trūko muilo. Jo reikėjo ieškoti Batakijuose arba Tauragėje. Ten ne taip paprasta nukeliauti. Taigi kaimo moterys įsigudrino virti muilą. Labai įsiminiau mėlynos spalvos muilo akmenį. Muilo akmeniu žmonės vadino kaustikinę sodą, kuri medicinoje naudojama dezinfekcijai. Dar reikėjo gyvulinių riebalų, pačių prasciausių – mėsos atliekų, žarnų, netinkamų maistui taukų ir kiaušinių. Visa tai ilgokai virdavo, o suvirusią masę išpildavo sustingti. Kai sustingdavo, supjaustydavo gabalais ir tai jau buvo muilas.

PILVELIS

Mano vaikystėje medicinos pagalba nebuvo išplėtotą. Batakijuose dirbo vienintelis medikas Kazys Rimša. Žmonės jį mylėjo ir vadino Rimšeliu. Nors turėjo tik kariuomenės felčerio išsilavinimą, bet buvo kviečiamas visoms ligoms gydyti. Rimšelis atsiųždavo ir medikamentų, bet jų asortimentas buvo negausus. Populiariausia diagnozė, kurią daktaras Rimšelis nustatydavo, buvo – pilvelis. Ką ta diagnozė reiškė, turbūt jis vienas nežinojo. Už pagalbą dėkingi žmonės švelniai daktarą pašiepavo ir greta maloninio Rimšelio jį dar vadindavo Pilveliu. Pilvelis, Pilvelis – taip ir sklido per kaimus.

Batakijuose iš medikų dirbo dar ir vaistininkas Pužauskas. Pasakoja, kad jis susikirsdavo su Kaziu Rimša dėl medikamentų parinkimo. Daktaras parašo receptą, o provizorius Pužauskas ima tą receptą ir išpeikia. Jie Batakijuose taikiai gyveno netoli vienas kito, bet štai profesiniu požiūriu pasiginčydavo.

Kazys Rimša turėjo tai, ko trūksta kai kuriems dabartiniams mūsų medikams – tai pasišventimą profesijai ir meilę žmogui. Daktarą Kazį Rimšą žmogus galėjo kelti naktį ir vežti pas ligonį net į tolimą kaimą. Daktaras neturėjo įpročio sakyti: „Ateikite rytoj“.

Mamikė pasakojo, kad mane „pagavo“, t. y. priėmė gimdymą, daktaras Kazys Rimša. Pagavęs iškėlė aukštyn ir žavėdamasis sakė: „Tai vyras! Tai vyras!“ Bet aš gimiau menkas vaikelis. Labai menkas. Gerasis daktaras mane gyrė, norėdamas guosti dar labai jauną ir sunkaus gimdymo nukamuotą mano Mamikę.

Balys Buračas. Lietuvos kaimo vaikai, 1932–1936 m.

MAMIKĖ VIRĖ MUILĄ

Jonas Kairevičius

Kaimyną Mačiulių Jonuką daktaras išgydė nuo difterito. Jonas Mačiulis ir šiandien gyvena ir su dėkingumu prisimena gerąjį Daktarą.

KELIONĖ Į ŽYGAIČIUS

Ėjo 1946-ieji metai. Karas buvo pasibaigęs, bet tęsėsi partizanų kovos ir krašte buvo neramu. Pabūdyčio pradinės mokyklos, kurioje lankiau pirmąją klasę, mokytoja pasakė, kad važiuosime į Žygaičius ir dalyvausime kažkokiame šventėje. Kas tai per šventė, iki šiol nežinau. Mamikė galėjo manęs neišleisti. Bet išleido. Ėmė žiūrėti, ką čia man idėjus valgyti. Pasirodo, neturėjome duonos. Staiga jos neišsikepsi. Tai paėmė neseniai suslėgto sūrio, supjaustė jį riekelėmis ir sutepė medumi. Suvyniojo į sviestinių popierių. Sviestiniu vadino slidaus paviršiaus popierių, prie kurio nelimpa maisto produktai. Kuprinės ar portfelio neturėjau. Taigi tą pakuotę nešiausi rankose. Neštis buvo nepatogu. Taigi mokykloje idėjau į mokyklinio suolo ertmę, skirtą knygoms, ir palikau. Be nešulio keliauti buvo patogu, bet...

Publikai turėjau padeklamuoti Juliaus Janonio eilėraštį „Neverkit pas kapą“. Mokykloje jau buvau žinomas skaitovas, todėl neabejotinai kėliau mokytojai pasitikėjimą. Įvedė į kažkokius užkulisius, o iš ten į sceną. Netikėtai atsидūriau greta raudono karsto. Tokiuose raudonose (nudažytose ar raudonu

audeklu aptrauktuose) karsuose laidodavo stirbytelius (taip mano krašte vadindavo stribus). Manau, kad tas vardas stirbytelis kilęs iš rusiško žodžio истребитель, t. y. naikintojas. Istrebitelių – naikintojų būriai buvo sudaromi naikinti „liaudies priešus“. Tik vėliau jiems valdžia sugalvojo „liaudies gynėjų“ vardą, bet liaudies gynėjais žmonės jų nevadino.

Pirmąsias eilutes padeklamavau sklandžiai, bet, kai priėjau prie žodžio „numirė“, užsikirtau ir stovėjau lyg sustabarėjęs. Turbūt paveikė tas atviras raudonas karstas. Kažkas nuvedė mane nuo scenos. Niekas nebarė.

Ir dabar kartais matau per televiziją, kad Rusijoje laidojama raudonuose karsuose. Mūsų kraštui tokia laidojimo kultūra buvo svetima.

Nuo kelionės pradžios praėjo kelios valandos. Išalkau. Mielai valgyčiau sūrį su medumi, bet jis liko mokyklos suole. Kol parsigavau namo „grobas grobą rijo“. Ir istrebitelio karstas, ir nežmoniškas alkis pasirodė lygiai baisūs.

ŠIENIKAS

Dabar, atėjus poilsio metu, nueinu į miegamąjį, užsidedu naktinę lempelę, jei nesiemia, dar paskaitau. Ir viskas taip įprasta ir paprasta. Ankstyvoje vaikystėje buvo kitaip. Eiti miegoti, tai lyg nuotykis. Mišeikiuose miegojau šiltoje troboje, o Būdviečiuose eidavome miegoti į nešildomą trobos galą. Pamėginkite tai padaryti speigo metu. O reikia dar pasimelsti. Atsiklaupiu lovoje ir greit greit pašnibždomis beriu maldelės žodžius. Po to tik šmurkšt po patalais ir tempiu juos ant galvos, kad po jais prikėpuočiau ir jie sušiltų. Kartais kas nors iš suaugusiųjų prieš atsiguliant nuneša patalus prie krosnies šildomos sienos, prispaudžia ir patalai išyla. Tada jau rojus – šilta. Kartais prie krosnies išildo dvi plytas ir susukę į paklodę ar rankšluosčius, padeda lovoje prie kojų. Tada irgi – palaima.

O šienikas? Šienikas yra čiuzinys. Į šieniką galima prikimšti šieno. Gal iš to šieno ir jo pavadinimas kilęs. Tačiau dažniausiai prikišdavo šiaudų. Ruginių. Mat, šiaudai ne taip greit susigulėdavo. Idėdavo dar ir ajerų.

– O kam tie ajerai? – paklauskite.

– Ogi nuo blusų.

Blusos ajerų nemėgsta. Šeimininkės tai žinojo.

IŠGELBĖJO PATALAI

Labai gera miegoti vėsioje patalpoje po patalais. Ir sveika. Pradžioje vėsu, bet kai išyla, apima tikra palaima ir greit užmiegi. Sekmadienio ryte, jei nevažiuojame į Bažnyčią, galima ilgėliau pagulėti. Aš pašokęs įsirangau į Mamikės ir Tėtuko lovą. Jie miega kartu. Su jais man labai gera. Tai ne tik šiluma, tai ypatingas, nenusakomas jaukumas.

Ir staiga tik barkšt, barkšt priemenėje ir staigiai prasiveria durys. Įžengia rusų kareiviai. Gal reikėtų juos vadinti tarybiniais kariais, bet tai dirbtinis vardas. Mums jie visi buvo rusai, nors iš tikrųjų gal tai buvo totoriai, ukrainiečiai, gruzinai ar kiti.

Tėtukas smuko po patalais prie mūsų kojų ir kareiviai, pasidairę po trobą, išėjo. Išgelbėjo stori plunksnų ir pūkų patalai.

Tačiau visiškai išvengti rusų kariuomenės Tėtukui nepavyko. Kartą kareiviai apsupo turgų ir jį su kitais jaunais vyrais paėmė kariauti. Prie Berlyno nuvežti nespėjo. Jis su kažkuriuo savo draugu bėgo į Lietuvą. Velikije Luki – taip vadinosi ta Rusijos vietovė. Badavo. Nuo bado ištino. Pagavo ir suėmė. Gal būtų sušaukę. Bet... baigėsi karas ir jį paleido. Ne teisė. Gal vada nenorėjo kompromituoti nenusalimosios armijos? Gal...

Tęsinys kitame numeryje

Kultūros kronika

Liepos 6-ąją Kijeve, galerijoje „Kalita Art Club“ atidaryta paroda „M. K. Čiurlionis ir fotografija“. Joje pirmąkart kijeviečiams ir miesto svečiams pristatomos genialaus Lietuvos menininko 1905 metais kelionės po Kaukazą ir Krymą metu sukurtos įvairaus formato nuotraukos, kurios vėliau paties menininko buvo suklijuotos į nedidelį albumėlį, ant kurio drobinio viršelio autorius paliko įrašą „Anapa. 1905.“ Šioje fotografijų iš „Anapos“ albumėlio parodoje pristatoma 40 fotokopijų, kuriose dailininkas užfiksavo Juodosios jūros pakrantės vaizdus, burines valtis, vietinius gyventojus, jų buitį, kapines ir kitus objektus. Sudėtos ne tik kelionės vaizdų nuotraukos, užfiksuota gamta, sutikti žmonės, taip pat bendrakeleivių įamžintas pats M. K. Čiurlionis.

Liepos 8 d. Joniškyje atidaryta Baltoji sinagoga. Vietos bendruomenei ir visai Lietuvai reikšmingo objekto atidarymas vyko Joniškio miesto šventės metu. Joniškio miesto centre esanti Baltoji sinagoga – vienas seniausių miesto pastatų, kurio architektūroje persipina vėlyvojo klasicizmo ir romantizmo stilių bruožai. Kartu su vėliau pastatyta Raudonąja sinagoga sudaro unikalų XIX amžiaus sinagogų kompleksą. Raudonoji sinagoga restauruota ir visuomenės poreikiams pritaikyta 2011 metais. Šiemet pagal Kultūros ministerijos vykdomą programą „Kultūros ir gamtos išsaugojimas ir atgaivinimas“ sutvarkyta ir Baltoji sinagoga – atliktas vidaus patalpų kapitalinis remontas, baigti anksčiau pradėti fasadų tvarkybos darbai. Įgyti baldai ir reikalinga kompiuterinė, apšvietimo ir įgarsinimo įranga sudarė puikias sąlygas įvairiems renginiams vykti. Sinagogoje taip pat įrengta interaktyvi ekspozicija, leidžianti geriau pažinti Joniškio istoriją

Liepos mėnesį Lietuvoje vyko tarptautinis folkloro festivalis „Baltica“. Šiemet jis jau – trisdešimtas, jame dalyvavo kolektyvai iš Indijos, Pietų Korėjos, Japonijos, Ispanijos, Lenkijos, Ukrainos, Graikijos, Meksikos, Brazilijos, Latvijos, Estijos ir Lietuvos. Ypač aktuali šių metų festivalio tema – „Gamta ir mes“, svarbi kiekvienam žmogui, kur jis begyventų, kiekvienai valstybei ir visam pasauliui. Tarptautinis folkloro festivalis „Baltica“ – tai renginys, pamečiui vykstantis visose Baltijos šalyse – Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje bei skatinantis kultūrinį bendradarbiavimą. Festivalis „Baltica“ įtrauktas į CIOFF (Tarptautinio folkloro festivalių organizavimo taryba prie UNESCO) renginių tinklą.

Po penkiasdešimties metų

Atkelta iš 5 psl.

6.

Nuo pat pradžių pamėgau ir tėtėlį, mano senelį. Tėteliu jį vadino abi jo dukros ir sūnus. Geresnio senelio net negaliu įsivaizduoti, tačiau ir jis buvo neblogas šposininkas. Iš abiejų senelių tik jis turėjo užsiauginęs ūsus, kurie mane labai domino. Įkyriai klausinėjau, kaip jis tuos ūsus užsiaugino. Nenustojau jo kamavęs. Pagaliau jis neiškentęs paklausė, ar aš tikrai tokius ūsus norėčiau užsiauginti. Mano atsakymas buvo tvirtas – taip. Pirmiausia turėjau pažadėti, kad neišduosiu ūsų auginimo recepto paslapties. Štai tas receptas: turiu gauti iš mamytės spatkutyje medaus; tą medų su smiliumi turiu užsitemti panosėj virš viršutinės lūpos, ir tik toj vietoj, kurioj norėčiau matyti tuos ūsus augančius, o ne kur kitur. Tada reikia nueiti kieman prie vištidės, meduotu smiliumi pasemti vištos šūdelio kiek tik pajėgiu ir tą šūdelį sukišti po viršutine lūpa, kad augantys ūsai būtų deramai tręšiami. Hmmm... Dėl medaus dar sutikau, tačiau dėl vištos šūdelio ir dar - viduje po lūpa? Tas man visai nepatiko. Taip ūsų ir neužsiauginau. Nors šiandien vaikštau ne tik su ūsais, bet ir su barzda.

Vasaros metu, ypač kai gimė broliukas, pakrikštytas Gintauto Vincento vardu, praleisdavau nemažai laiko Grajauskų šeimos tėviškėje. Dėdė Vincas dar nebuvo vedęs, o senelis, irgi Vincas vardu, buvo našlys, tad abu kavalieriaus nemažame ūkyje. Samdė porą bernų ir mergų, net ir piemenį ganyt avims. Senelio sveikata buvo neitin stipri, bet jis dar įstengė apeiti visą sodžių ir laukus. Kai būdavau pas juos ūkyje, palaikydavau seneliui kompaniją. Eidavom kartu keliukais, laukų rubežiais, kartais – tiesiai per laukus, o jis aiškindavo man, kur kas auga, kur rugiai, kviečiai, dobilai, linai, ką daryti, kad turėtum gerą derlių. Vakaraus skaitydavo ar savo žodžiais atpasakodavo Senojo Testamento istorijas – nuo Pasaulio pradžios, Adomo ir Ievos Rojaus praradimo iki Tvano, Abraomo ir Izaoko išgyvenimų. Tos istorijos man įsiminė kaip gražios pasakos; sekdamas jas patamsyje, lauke svirpė svirpliai ir kirkė varlės, ir ilgai niui ramus senelio balsas mane užmigdydavo.

Kaip jis švelniai sudrausdavo naujai pasamdytus samdinius, kad jie nesikeiktų, neburnotų ir jokių būdu nespardytų, nemuštų gyvulių. Iš mamytės ne kartą girdėjau, kad pas Grajauskus pasamdyti patys grubiausi, pikti bernai ir mergos, besikeikę dėl mažmožio, dėl kiekvieno nepasisekimo, pabuvę kad ir trumpai su seneliu, nustodavo burnoti, keiktis, be reikalo pykti. Pas Grajauskus turbūt niekas nesikeikė. Taip net kaimynai kalbėjo.

Senelio sveikata, kaip minėjau, nebuvo geriausia, tad jis nusprendė vykti parsivežti gydančio šaltinio vandens iš Suvalkijos. Į kelionę pasiėmė ir mane. Tuomet man buvo maždaug šešeri metai. Išaušus diena, gana anksti mane pažadino, sakydamas, kad reikės toli važiuoti. Taip anksti keltis nebuvau pra-

tęs. Dėdė su samdiniais jau kuris laikas dirbo ūkio kieme ir tvartuose. Moterys melžė karves, lesino ermyderį keliančius paukščius, rinko kiaušinius; vyrai girdė gyvulius ir ruošėsi dienos darbams. Pusryčius šeimininkė jau buvo mums patiekusi. Visi kiti pusryčiaus užbaigę rytmetinius ūkio darbus. Kai pasisotinę išėjom laukan, mūsų laukė paruošta kelionei bričkelė su mano mėgiamu sartuku, vieninteliu arkliu, ant kurio man leisdavo pajodinėti. Buvau patenkintas. Šeimininkė su piemenuku, jos sūnumi, pradėjo iš kamarnos nešti senelio iš vakaro susidėtus valgius. Paklaustas, kodėl mes tiek daug visko vežamės, senelis atsakė, kad su juo kelionėn važiuoja gerą apetitą turįs „didelis vyras“. Mat pasiėmėme visą didelį kepalą kaimiškos duonos, kelis linkius rūkytos dešros, pusmaišį anks-tyvųjų obuolių ir kitų skanėstų. Nepamiršo ir didelio aštraus peilio duonai riekti. Dėdė Vincelis iš šulinio atnešė mums ne tik pusbidonį šalto vandens, bet ir pusbidonį tokiopat šalto gėrimo, veikiausiai geros, mums kelionėje atsigaivinti. Palinkėjęs mums geros kelionės ir pasakęs, kad aš gerai prižiūrėčiau senelį, palydėjo mus per kiemą. Dirbė kieme ir iš tvartų išlinde darbininkai mojavo ir linkėjo mums abiemis geros kelionės.

Buvo smagus vasaros rytas. Sartukas kurį laiką tingia žingine lengvai traukė mūs bričkelę dulketu laukų keliuku. Kur tas gydančio vandens šaltinis, neseniai sužinojau – gal tik už trisdešimties kilometrų, o gal dar arčiau nuo Grajauskų tėviškės, tačiau mums nuvažiuoti užtruko beveik dvi dienas. (Žmona tą šaltinį rado internete. Bet tai nėra taip svarbu šiai sakmei).

Važiavom nuo ūkio šiaurės rytų link. Pakeliui senelis, pastebėjęs laukuose dirbančias ūkininkų šeimas, kalbėjo apie jas. Jis gal ne man pasakojo, bet mąstė garsiai, o aš buvau tik jo minčių liudininkas. Gerą šeimininką jis gyrė, jo gražią šeimą taip pat ir apverkdavo tą, kuris galbūt per daug išgėrė. Kokia nelaiminga to prasigėrėlio šeima, vaikai, žmona ir net kaimynai.

Po pusdienio mūsų kelionės senelis, pamatęs kiek arčiau prie kelio bedirbančius, sustabdydavo sarti, man aiškindamas, kad tenai laukuose dirba senas jo pažįstamas. Atsistojęs bričkelėj, mojavo dirbantiems tol, kol mus pastebėjo. Laukų šeimininkas, negalėdamas atpažinti mojuojančio, mostelėdavo ranka, kad darbininkai tęstų darbą, o pats neskubėdamas žingsniuodavo mūsų link, bandydamas atpažinti, kas mes tokie, prašantys jų dėmesio. Atpažinęs paspartindavo žingsnį, šaukdamas: „Grajauskai! Grajauskai! Seniai matytas! Kaip laikaisi?“ ar panašiai, linksmas skubėdavo prie mūsų, modamas šeimynai, kad nustotų dirbti ir sektų jį. Pasiėkęs mus, linksmas sveikinosi su seneliu, spaudė vienas kitam rankas ir kalbėjosi. Apie viską – apie savo šeimynas, gimines, naujai gimusius, nesenai mirusius, kas vedė, kas ištekėjo ir už ko.

Tęsinys kitame numeryje